

Beek moet in bomen hangen

**Verslag van beekherstel in stuwwalgebied, Veldwerkplaats
Beekdalen in het Springendal op 10 juli 2007**

*Inleiders: Fons Eysink, Staatsbosbeheer, beheerder regio Oost en Piet Verdonschot,
onderzoeker Alterra*



Wetenschappelijke kennis moet beter aan de grond worden gezet. Want het zijn de beheerders die met de kennis moeten werken. En omgekeerd: onderzoekers moeten weten welke vragen er bij beheerders leven. Maar beheerders kunnen ook van elkaars

ervaringen leren. Om dit te bevorderen zette het ministerie van LNV het project Doelgericht natuurbeheer op.

De kennisuitwisseling gebeurt via publicaties en diverse media. Maar concreet in het veld kijken naar de resultaten van maatregelen is ook een heel effectief middel. De komende jaren zal daarom per landschapstype ongeveer dertien dagen in het veld worden doorgebracht. Steeds in kleine groepen van maximaal twintig personen. Onderzoekers en beheerders tonen en delen hier hun ervaringen.

De eerste veldwerkplaats handelde over beekdalen. Daarvoor was dit keer het Springendal gekozen, een van de bronbeekdalen die op de Twentse stuwwal van Ootmarsum ontspringen. Een gebied van zo'n duizend hectare, waarvan zo'n driehonderd in beheer van Staatsbosbeheer. Fons Eysink is hier beheerder, Piet Verdonschot van Alterra de onderzoeker.

Een beek stroomt. En zonder stroming geen macrofauna. Een beek heeft in de bron een temperatuur van 8-12 graden, stroomafwaarts is de watertemperatuur iets lager. Relatief koel water dus. Een beek mag niet diep liggen. Want te diep betekent dat er te veel water uit het omliggende gebied wordt onttrokken, waardoor de omgeving verdroogt. 'Beken horen eigenlijk in bomen te hangen', zegt Alterra-onderzoeker Piet Verdonschot. 'Boomwortels en omgevallen bomen vormen natuurlijke dammen. Ze houden de beek tegen het maaiveld en zorgen voor een gezonde beek en een nat beekdal.'

Situatie Springendal

Vijftig jaar geleden stroomde de beek nog ter hoogte van het maaiveld. Maar aan deze voorwaarde voldeed de Springendalse Beek ruim tien jaar geleden niet meer. De beek was hier en daar, tussen bron en monding, in de loop der jaren rechtgetrokken, gedraineerd en meanders waren afgesneden. De normalisering benedenstrooms, gecombineerd met de snelle afvoer van water van de bovenstrooms gelegen landbouwgronden en grote piekafvoeren van de laatste jaren, hadden tot gevolg dat er grote inkepingen in het landschap ontstonden. De beek lag inmiddels hier en daar bijna twee meter diep onder maaiveld.

Bovendien was het water te voedselrijk geworden door landbouwkundig gebruik met de bijbehorende bemesting.

Maatregelen voor een stabiele beek

Geen situatie die de natuur goed deed. En evenmin de omliggende de landbouw die door de op sommige plaatsen diepe beek te kampen kreeg met verdroging. Er moest een oplossing komen voor de noodzakelijke ophoging van de beekbodem. Hoe hoog dat moest zijn is bijvoorbeeld in de oever te zien aan de boomwortels van vooral eiken. Daar waar de wortels breed uitwaaieren was de oorspronkelijke grondwaterstand.

Maar een beek domweg volgooien met zand gaat niet. Daarmee gaat te veel bodemflora en -fauna verloren. Bovendien zal los zand bij piekafvoeren weer wegspoelen.

Er is geëxperimenteerd met boomstammetjes, takkenbossen en keiendammetjes, maar dat werkte niet goed. Het bleek allemaal te kwetsbaar. En door de onjuiste afstand tussen de dammetjes ontstonden er spoelkolken.

Een enorm succes bleek echter vooral de aanleg van een retentiebekken op de kop van de zuidelijke bovenloop. Bedoeld om de piekafvoeren met nutriënten van het bovenstrooms gelegen agrarische perceel op te vangen. Herinrichting van dat perceel maakte het retentiebekken tenslotte overbodig, maar een verderop gelegen perceel kon toen op het retentiebekken worden aangesloten. Daarmee is voortaan ook een gelijkmatige afvoer van regenwater bereikt én is het voedselrijke water verarmd voordat het de beek bereikt. Een veel stabielere situatie. Al komen er nog steeds in deze bekken/moerassituatie nutriënten voor in het beekwater, dat bovendien enigszins wordt verwarmd door toevoer van water uit de ondiepe bekkens. Dus helemaal goed is het nog niet, maar wel een stuk beter dan voorheen.

De diepe kerf in het bovenstroomse gedeelte van de beek, direct benedenstrooms van het retentiebekken, is op de oorspronkelijke beekbodemhoogte teruggebracht met een één meter dikke laag keileem. Langs de zuidtak zijn hier en daar elzen gekiemd in de beekoever. Zij houden de oever stevig en laten de beek opnieuw in de bomen hangen. Inmiddels breidt ook de Kleine watereppe zich weer uit in de beek. Dat is prettig, want dit plantje vertraagt de stroomsnelheid en houdt zand vast. De kenmerkende macrofauna van de noordtak heeft zich inmiddels ook gevestigd in de zuidtak: er zijn weer mooie populaties van Beekprik en Kokerjuffer.

Natuurherstel

Voor meer diversiteit van flora en fauna wilden sommige ecologen bomen kappen zodat er meer licht zou ontstaan en andere vegetaties meer kans zouden krijgen. Maar daarmee was de beek niet gediend, want voor een goed milieu is immers koel water

nodig. En dat kan vooral dankzij veel schaduw. Er werd een compromis gevonden. Inmiddels is er een afwisseling van korte vegetaties en opgaand bos. De voormalige bovenstrooms gelegen landbouwenclave is plaatselijk afgegraven en drainagebuizen zijn verwijderd waardoor nieuwe bronkoppen de haarvaten van het watersysteem completeren.

Je moet niet te rigide zijn in de Nederlandse natuurbeheerleer, vinden Verdonschot en Eysink. 'Het huidig natuurbeheer stelt zich soms te krampachtig op. Als er bijvoorbeeld wat Goudveil moet sneuvelen is dat echt niet erg. Een habitat met Goudveil herstelt zich bijna altijd wel weer zolang het in de buurt aanwezig is. In het algemeen: het is verstandig altijd te kijken hoe veel en waar wat moet worden behouden. Vooral de door de mens gemaakte milieus moeten een beetje in de hand worden gehouden.' En: 'Soms drogen bronnen of beekbovenlopen van nature op. Dat is een gegeven. Accepteer dat de beeklevensgemeenschap daarop zal reageren.'

Advies

Eysink en Verdonschot geven de volgende adviezen:

- Zorg dat je bij het beheer steeds kwaliteit in het ecosysteem nastreeft en benader het volgens de vijf s-sen: zorg voor een natuurlijk systeem, let op stroming, op stoffen zoals nutriënten en op structuren van planten- en diersoorten die door het beeksysteem worden aangetrokken.
- Benader het beekdal als geheel, beperk het niet alleen tot jouw deel. Zie een beek als een watersysteem met bijbehorende beekdalen, niet als één van de twee.
- Heb geduld met genomen maatregelen. De reikwijdte ervan kan even duren.
- Je hebt nu eenmaal burens, dus elke maatregel die je neemt heeft consequenties voor anderen en kan een keten van effecten veroorzaken. Ga daarom het gesprek aan. Leg uit wat er moet gebeuren, leg ook de ingeschatte consequenties uit, onderzoek of de oorzaak van veronderstelde schade ook daadwerkelijk door de maatregelen komt. Hoor de wensen van de omliggende eigenaren aan, zoek oplossingen en zorg dat de stemming op orde blijft. Landbouw, recreatie, andere nijverheid en omwonenden hebben ook serieuze wensen. En neem ook de cultuurhistorische waarde in ogenschouw.
- Het Programma Beheer zou ook bronmilieus als landschapselement moeten opnemen gezien hun bijzonderheid en hoge biodiversiteit.

- Ecologische verbindingen zijn niet altijd gewenst. Soms is het beter een systeem te isoleren. Bufferzones zijn wel noodzakelijk. Zij hebben zowel een beschermende als een verrijkende rol.
- Het is nuttig wetenschappelijke publicaties te raadplegen. Maar voor een optimaal beheer is het zinvol er deskundigen bij te betrekken.

Het vervolg

De aanwezigen lieten weten voor de vervolgbijeenkomsten graag informatie te willen over onder meer:

de effecten van begrazing, cultuurhistorische aspecten van waterberging, ontwatering en natuurontwikkeling, instandhoudingsdoelen, vismigratie, hoe om te gaan met het publiek, ontsnippering en het rijks- en provinciaal natuurbeleid.

Inlichtingen

Fons Eysink, Staatsbosbeheer, beheerder regio Oost: f.eynsink@staatsbosbeheer.nl

Piet Verdonschot, onderzoeker Alterra:

piet.verdonschot@wur.nl

